

Adli psikolojinin tarihsel gelişimi ve mevcut uygulama alanları: A.B.D. ve Almanya Örneği

Historical development of forensic psychology and current application areas: The cases of USA and Germany

 Derya Deniz

Corresponding author: Derya Deniz
Istanbul Kültür University, Atakoy Campus, Bakirkoy 34158, Istanbul, Türkiye
email: deryadeniz22@hotmail.com

ORCID:
Derya Deniz: 0000-0003-3839-1193

ÖZET

Bu çalışmanın amacı adli mekanizma içerisinde giderek genişleyen bir çalışma alanı olan adli psikolojinin tarihsel sürecine ve gelişmiş ülkelerdeki uygulama alanlarına dair bilgileri derlemektir. Adli psikoloji, psikolojik bilgi, teori ve yöntemlerin kriminoloji ve yasal konulara uygulanmasıdır. Hukuk sisteminin bireyleri ve bireylerin hukuk sistemini nasıl etkilediği, adli psikolojinin bilimsel inceleme konusudur. Psikolojinin diğer alanlarıyla karşılaştırıldığında adli psikolojinin tarihçesi daha kısadır. 19. Yüzyılın sonlarında Batı ülkelerinde ilk çalışmaların başladığı görülmektedir. İlk dönemdeki çalışmaların çoğunun tanık ifadesinin güvenilirliği üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Psikolojinin uygulamalı bir alanı olan Adli Psikoloji, Amerikan Psikoloji Birliği (APA) tarafından 2001 yılında uzmanlık olarak kabul edilmiştir. Hukuksal alanın adil, etkin ve insan haklarına uygun sonuçlara ulaşmasının sağlayan disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Psikologlar adli mekanizmada çalışırken hem araştırmacı hem de klinisyen olarak görev yapmaktadırlar. Suçlu, tanık, mağdur psikolojisinin yanı sıra suçun önlenmesi, suçlu profili çıkarma, çocuk hakları, polis psikolojisi, uyuşturucu suçları, şartlı tahliye, yeniden suç işleme riskinin değerlendirilmesi, mahkeme jürisinin psikolojisi gibi konular da çalışma konuları içerisinde yer almaktadır. Medeni hukuk bağlamında boşanma, velayet ve vasi tayini gibi konular öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı gelişmiş ülkelere örnek olarak adli psikoloji uygulamalarının yapıldığı Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki çalışmaların incelenmesidir. A.B.D, adli psikoloji çalışmalarının en geniş çeşitliliğe sahip olan ülkesi olduğu için; Almanya ise Türkiye'nin ceza adalet sistemi olarak model aldığı bir ülke olduğu için seçilmiştir. Öncelikle bu ülkelerdeki tarihsel süreç açıklanmış olup adli psikolojinin başlıca çalışma alanlarından örnekler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, Adli, Ceza hukuku, Suçluluk, Hukuk davaları.

ABSTRACT

Forensic psychology is the application of psychological knowledge, theory, and methods to criminology and legal issues. How the legal system affects individuals and how individuals affect the legal system is the subject of scientific examination of forensic psychology. The history of forensic psychology is shorter compared to other areas of psychology. In the late 19th century, the first studies appeared in Western countries. Early studies focused on the reliability of witness statements. It is an interdisciplinary field of study that enables the legal field to achieve fair, effective, and human rights-appropriate results. Psychologists function as researchers and clinicians when working within the judicial mechanism. Offender, witness, and victim psychology, crime prevention, profiling, children's rights, police psychology, drug crimes, conditional release, assessment of the risk of re-offending, and the psychology of the court jury are also within the scope of the study. Divorce, custody, and appointment of guardians are studied in the context of civil law. The aim of this study is to examine cases in the United States and Germany in which forensic psychology practices are carried out as an example of developed countries. Although the US has the widest variety of forensic psychology studies, Germany was chosen because it has served Turkey as a model of its criminal justice system. Primarily, the historical process in these two countries has been explained, and examples of the main study areas of forensic psychology have been presented.

Keywords: Psychology, Forensic, Criminal law, Delinquency, Civil suits.

GİRİŞ

Adli Psikoloji, hukuk ve psikoloji bilimlerinin etkileşimine ihtiyacın duyulması ve psikoloji bilimine ait bilgilerin adli uygulamalara yansıtılmaya çalışıldığı disiplinler arası bir bilim dalı olarak, dünyada özellikle son 50 yıldır yükselişe geçmiştir (1). Adli kelimesi (Forensic) kentlerde hukuk mahkemelerinin yapıldığı yerle ilgili olarak Latince 'forum' kelimesinden türetilmiştir (2). "Herkesin önünde yapılan, aleni" anlamı ile ilişkilidir. Adli psikoloji, adli tıp ve hukuk ile bağlantılı olarak ele alınan bu interdisipliner çalışma alanı genel olarak adli psikoloji (forensic psychology) ya da adalet psikolojisi (legal psychology) olarak adlandırılmaktadır (3). Hukuk sisteminin bireyleri ve bireylerin hukuk sistemini nasıl etkilediği, adli psikolojinin bilimsel inceleme konusudur (4). Almanya'daki uygulamalar sayesinde bu tanımların ne kadar esnek ve farklı kullanıldıkları da göze çarpmaktadır. Alman Psikoloji Derneği (Deutsche Gesellschaft für Psychologie) 1980'lerde adalet psikolojisi (rechtspsychologie) tanımını yasalara yönelik farklı psikolojik yaklaşımlar için bir şemsiye terim olarak kullanmaya karar vermiştir (5). Bu karar, 'adalet psikolojisi' teriminin Anglo-Amerikan bölgesinde yaygın olarak kullanılmasından ilham almıştır. Adalet Psikolojisi daha sonra adli psikoloji (forensische psychologie) ve suç psikolojisi (kriminalpsychologie) olarak ayrılmıştır (6). Adalet psikolojisi, psikoloji teorileri, yöntemleri ve psikolojinin bilimsel bulgularının hukuk sistemi konularında uygulanması olarak tanımlanmaktadır (7). Anglo-Amerikan bölgesindeki adli psikoloji (forensic psychology) ile aynı tanımı paylaşmaktadır. Forensische psychologie, yargı yetkisi, hukuk sistemi ve adaletin idaresi ile ilgili psikolojiyi ilgilendiren sorularla ilgilenmektedir (8). Kriminalpsychologie ise cezai ya da toplumdışı davranışların tanımı, açıklaması, prognozu, önlenmesi ve rehabilitasyonu ile ilgilenmektedir. Ancak Köhler'in (7) iddia ettiği gibi, bunlar açıkça tanımlanmış ve farklılaşmış terimler olarak görülmemelidir çünkü içerik ve terminolojilerinde büyük bir çakışma bulunmaktadır. Adli Psikoloji için uluslararası ka-

bul görmüş ve standartlaştırılmış bir tanım yoktur. Anglo-Amerikan literatürünün çoğunda, geniş ve dar bir tanım arasında bir ayrım yapılır. Geniş tanıma göre adli psikoloji, psikolojik bilgi, teori ve yöntemlerin kriminoloji ve yasal konulara uygulanmasıdır. Dar görüş ise alanı yasal sistemde yararlanılan klinik psikoloji bilgileriyle sınırlandırmaktadır (9).

ALMANYA VE AMERİKA'DA ADLİ PSİKOLOJİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Psikolojinin diğer alanlarıyla karşılaştırıldığında adli psikolojinin tarihçesi daha kısadır. Kuzey Amerika ve Avrupa'da bu alanda yapılmış ilk çalışmaların başlangıç tarihinin 19. Yüzyıl içerisinde olduğu görülür. Ancak bu dönemdeki çalışmalardan adli psikoloji çalışmaları olarak bahsedilmemektedir. Bu dönemde çalışma göstermiş uzmanlar da adalet mekanizmasının dışında çalışan ve görüşlerine başvurulmuş kişiler olduğu için kendilerini adli psikolog olarak tanımlamadıkları görülür (10). 19. yüzyılın sonlarından itibaren psikologlar, suç davranışı ve bunun sebepleriyle ilgili olarak uzmanlıklarını ilgilendiren konularda suç bilimine dahil olmaya başlamışlardır. Bu bağlamda suç psikolojisi, adli psikolojiden daha önce gelişmeye başlayan bir alandır (9). Suç psikolojisinin öncelikli olarak gelişmesinin kökeninde Kuzey Amerika'da yaşanan hızlı göç ve buna bağlı olan gelişmeler olduğu söylenebilir. Özellikle Chicago Üniversitesi Sosyoloji kürsüsünün kriminolojinin gelişmesine büyük katkıları bulunmaktadır. Bu dönemde Chicago'nun yoğun göç alması ve bunun neticesinde sosyal düzensizlik, suç ve diğer sosyal sorunların incelenmesi de sosyolojik olarak suç biliminin gelişmesine katkıda bulunmuştur (11).

Almanya'daki tarihsel gelişime bakıldığında 1896 yılında Leipzig'de bir mahkemede Von-Schrenk-Nortzing isimli kişinin ilk defa "adli psikolog" rolü ile yasal gerçekliğin belirlenmesi için katkıda bulunduğu görülür (12). 19. yüzyılın başlarında, Almanya'daki bir istismar suçunun duruşmasında ergenlik çağındaki bir tanığın ifadesinin

değerlendirilmesi için ilk defa psikolog görüşü alınmıştır. Dava, o dönemin basınından büyük ilgi görmüş olup mahkeme, uzman görüşüne dayanarak tanıkların ifadesini "geriye dönük bellek yanılması" olarak nitelendirmiş ve ifadelerini etkileyebileceğine hükmetmiştir. Çocukların, ergenlerin ve kadınların fiil ehliyetlerinin reddedildiği bir dönemde bu gelişme önemli bir yenilik olarak adlandırılmıştır (13). 1930'lu yıllarda 'adli psikologlara' talebin arttığı, ancak II. Dünya Savaşı sürecinin başlaması ile bu talebin hızla azaldığı söylenebilir. 1954 yılında Federal Mahkeme tarafından çocuk yaştaki bir tanığın hafıza kapasitesini değerlendirmek için iki psikoloğun istenmesiyle talep eğilimi yeniden artmaya başlamıştır (14). 1984'te Alman Psikoloji Derneği, adalet psikolojisi üzerine uzmanlardan oluşan bir grup kurmuş ve 1985'te Alman Psikologlar Meslek Örgütü'nde (Berufsverband Deutscher Psychologinnen und Psychologen) çalışmasını sağlamıştır. Bu süreçte her iki çalışma alanında çeşitli sempozyumlar ve çalıştaylar düzenlenmiştir. İlerleyen yıllarda, adli psikoloji, Almanya'da giderek daha fazla ihtiyaç duyulan ve saygı duyulan bir alan olarak kendisini göstermiştir (8).

Almanya'da adalet psikolojisi alanında lisans eğitimi bulunmamaktadır sadece bazı üniversitelerin sunduğu kurslar bulunmaktadır. 2013'ten bu yana, çoğu özel üniversite olmak üzere, bazı üniversitelerde adli psikoloji alanında yüksek lisans yapılmaktadır (8). Psikolojik ve terapötik bilginin yanı sıra bu uzmanlık alanındaki vurgu, hukuk ve hukuk sistemi üzerinedir (yasal psikoloji çalışmaları). Hollanda, Litvanya ve İngiltere gibi diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Alman akademisinde adalet psikolojisinin gelişiminin oldukça yavaş olduğu da söylenmelidir (7). Lisans öğrenimini bitirmiş psikologlar için farklı konularda sürekli ve ileri eğitimler ile eğitim programları bulunmaktadır. Ancak bu eğitimlerin yönerge ve müfredatları standardize değildir ve eyaletten eyalete farklılıklar göstermektedir. Bir psikolog, akademideki derslerini tamamladıktan ve ilgili pratik deneyime sahip olduğunu kanıtladıktan sonra kalifiye olur (7,8). Etik kurallar söz konusu olduğunda ise, adli psikologlar Alman Psikoloji Derneği ve Alman Psikologlar Meslek Örgütü'nün diğer psikologlar için kararlaştırdığı mevzuatı takip ederler (7).

Adli psikolojinin A.B.D.'deki tarihsel sürecine baktığımızda Columbia Üniversitesi'nde görevli olan James McKeen Catell'in tanık psikolojisi üzerine ilk deneylerini 1893 yılında yaptığı görülür. 1909 yılında Chicago Çocuk Suçları Psikopatolojisi Enstitüsü kurulmuştur. 1911 yılında Julian Varendock, tanık statüsündeki çocukların ifadelerinin geçerliliği ve güvenilirliği üzerine araştırmalar yapmıştır. 1915 yılında W. Marston yalan söyleyenlerde sinir sisteminde uyarılmaya bağlı bazı değişiklikler olabileceği savıyla yalan makinesini (poligraf) icat etmiştir (12). Aynı dönemde Louis Terman, hukuk alanında çalışacak personelin seçilmesinde psikolojik testlerin uygulanmasını sağlamıştır. 1923 yılında eşinden şiddet gören bir kadının eşini silahla öldürmesi üzerine kadının "hırpalanmış kadın sendromuna" maruz kaldığına kanaat getirilmesi ve cezanın bu görüş üzerinden verilmesi adli psikolojinin katkılarına örnek teşkil etmektedir. Genel anlamda 1950'li yıllara kadar adli psikoloji alanındaki çalışmaların tanık ifadelerinin güvenilirliği üzerine olduğu görülmektedir. 1964 yılında ünlü kişilik psikoloğu Hans J. Eysenck, "Suç ve Kişilik" adlı eserinde biyososyal suç teorisini anlatmıştır. 1968-1969 yılları arasında Amerika Psikoloji ve Hukuk Topluluğu kurulmuştur. Birkaç yıl sonra da bu topluluğa ait "Law and Human Behavior" dergisi yayımlanmaya başlamış olup 1980 yılında Amerikan Psikoloji Birliği'nin 41. alt dalı olarak "Psikoloji ve Hukuk" birimi kurulmuştur. Daha sonra bu birim "Psikoloji ve Hukuk Topluluğu" ile birleşme kararı almıştır. 2001 yılında ise Amerikan Psikoloji Birliği, adli psikoloji alanını resmi olarak tanıdığını ilan etmiştir (10).

ALMANYA VE AMERİKA'DA ADLİ PSİKOLOJİ'NİN UYGULAMA ALANLARI

Adli psikoloji, psikolojinin uygulamalı bir alanıdır ve uluslararası alanda etkisi olan Amerikan Psikoloji Derneği (APA) tarafından 2001 yılında uzmanlık olarak kabul edilmiştir (9). Hukuksal sorunlar ve süreçlere psikoloji biliminin öğelerini de içeren bir genişlikte bakarak hukuksal alanın adil, etkin ve insan haklarına uygun sonuçlara ulaşmasının sağlayan disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Suçun nitelendirilmesi, suçlunun psikolojik profilinin çıkarılmasından başlayarak mağdur ve tanık psikolojisi, usul psikolojisi ve hükümlü psikolojisi

ile süreç içerisindeki diğer kişilerin psikolojik ve hukuki açıdan betimlenmesine hizmet eder (15). Psikologların adli mekanizmada temel çalışma alanı suç ile ilgili olsa da bununla sınırlı değildir. Medeni hukuk çerçevesinde boşanma, ilişki tahsisi, velayet, vasi tayini gibi konular da çalışma alanı içerisindeyken, polis psikolojisi, tanıkların hafıza süreçleri, mahkeme jürisinin karar verme mekanizmaları, denetimli serbestlik, şartlı tahliye ve toplumsal tehlikelilik yönünden risk değerlendirmeleri de diğer çalışma alanlarındandır (10) Amerika Birleşik Devletleri'nde Uyuşturucu Mahkemeleri, Mağdur Servisleri, Çocuk Koruma Ajansları, Hane İçi Şiddet Mahkemeleri ve buna yönelik programlar, Adli Akıl Sağlığı Birimleri, Cinsel Suça Yönelik Tedavi Programları, İslahevleri ve bu kuruma yönelik araştırma merkezleri, Kolluk Kuvvetleri, Araştırma Merkezleri, Üniversiteler, Çocuk Suçluluğuna Yönelik Tedavi Programları, Avukatlık Ofisleri (akıl sağlığını ilgilendiren durumlarda) adli psikologların çalışma gösterdiği birimlerdir (9).

Psikologlar adli mekanizmada çalışırken hem araştırmacı hem de klinisyen olarak görev yapmaktadırlar. Genellikle bu iki görev birbirinden ayrılmış halde değildir. Çünkü adli mekanizmada klinisyen olarak görev yapan psikologlar, işin niteliği gereği kullanmaları gereken spesifik ölçüm araçlarına ya da araştırmalara dönük çalışmaları da kendileri üstlenirler (10,12,16).

Klinisyen olarak adli psikologun görevlerinden bazıları olarak şöyle sıralanabilir;

- Ceza sorumluluğuna ilişkin psikolojik değerlendirmeler ve uzman tanıklığı yapmak.
- Adli sisteme girmiş ancak hüküm giymemiş kişilerin toplum açısından tehlike oluşturması açısından risk değerlendirmelerini yapmak
- Adli sisteme yansımış ergen saldırganlığı ve davranış sorunlarını suç davranışları açısından ele alıp değerlendirmek
- Boşanma ve velayet davaları sürecinde görüşme ve değerlendirmeleri gerçekleştirmek
- Akıl sağlığı ve yargılamaya uygunluğun tespit edilmesi

- Psikoloji alanındaki sorulara ilişkin olarak mahkemeye tanık bilirkşi sıfatıyla katılmak
- Personel seçimi
- Kritik olayların yarattığı strese ilişkin polis memurlarıyla psikolojik debriefing uygulaması yapmak
- Suçlular için tedavi programları tasarlamak ve yürütmek

Araştırmacı olarak adli psikologu yürüttüğü çalışmalar ise şöyle sıralanabilir;

- Suç davranışına ilişkin risk değerlendirme stratejilerinin etkinliğinin incelenmesi
- Jürinin karar vermesini etkileyen faktörlerin belirlenmesi
- Tanık ifadelerinin güvenilirliği arttırmak için çeşitli yollar bulmak ve bunları geliştirmek
- Suçlu ve mağdur tedavi programlarının değerlendirilmesi
- Sorgulama stiline göre tanığın belleği üzerindeki etkisinin incelenmesi
- İtiraf ve sahte itirafın geçerliliği ve güvenilirliği ile ilgili çalışmalar yapmak
- Regrese anılar ve belleğin suç davranışlarına etki kapasitesine (örn. travma ve suiistimal vakalarında) ilişkin araştırmalar yapmak
- Stres yönetimi müdahalelerinin polis memurları üzerindeki etkisinin incelenmesi.

Başlıklara bakıldığında adli psikolojiye ait çalışma alanlarının çeşitliliği göze çarpmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde her bir alan için yetişmiş uzman sayısı yeterli iken Almanya'da bu alanla ilgili akademik çalışmalar hâlâ geri kalmış durumdadır. Devlet üniversitelerinde adli, suç veya hukuk psikolojisi alanı için profesörlük kadroları çok kısıtlıdır. Bu nedenle bilimsel araştırma yönünden büyük bir eksikliğin olduğu ve mevcut bilimsel araştırma kapasitesinin de uluslararası alanda

rekabet edemeyecek durumda olduğu söylenmelidir. Bu zorluklar nedeniyle Almanya'da birçok genç araştırmacı adli psikoloji alanında kariyer yolunu izlememeyi tercih etmektedir, çünkü bu durum bir kariyer çıkmazına yol açabilmektedir (8). Diğer yandan uzun bir suç geçmişinin devlete ve vergi mükelleflerine milyonlarca Euroya mal olduğu göz önüne alındığında (17), önleme, tedavi ve koruyucu mekanizmalar hakkında araştırmaların da acil olduğu görülmektedir (3) Ayrıca, genç şiddeti, cinsel suçlar, terörizm, suçun önlenmesi ve suçluların tedavisi ile ilgili ampirik kanıtların olduğu çalışmalara toplumsal olarak ihtiyaç duyulmaktadır (18).

2014 yılı kayıtlarına bakıldığında Almanya'da adalet psikolojisi alanında uzmanlaşmış sadece 300 psikoloğun olduğu görülmektedir. Bu sayının çok daha fazlasının adli ve suç psikolojisi alanlarını da içeren ceza adalet sisteminde yer aldığı ifade edilmelidir. Bu durum, eğitilmiş psikologlara talep olduğunu, ancak akademik altyapının eksik olduğunu göstermektedir (8).

ÇALIŞMA ALANLARINDAN ÖRNEKLER

Adli psikolojiye ait çok fazla çalışma alanı bulunmaktadır. Aşağıda A.B.D. ve Almanya örnekleri üzerinden bazı çalışma alanları açıklanarak anlatılmıştır.

POLİS PSİKOLOJİSİ

Polis Psikolojisinin uygulama alanı personel gelişimi ve organizasyon gelişimi olarak ayrılabilir. Personel gelişimi, insan davranışlarını ve yeterliklerini optimize etmek ve gelişime teşvik etmek için alınan her önlemi içerir. Görev analizi yapılarak ile başlıca görevler tanımlanır. Daha karmaşık görevler ise alt görevlere indirgenir. İhtiyaç analizi ise her göreve ilişkin öğrenme ve gelişme ihtiyacını tanımlar (19). Bu analiz, tespit edilmemiş ya da eksik çalışılmış konuların olup olmadığını tanımlamaya yardımcı olur (20). Ayrıca, her türlü konuyu ele alan eğitimler, koçluklar, denetimler ve meslek danışmanlığı da bu kapsamda sunulmaktadır. Bu çalışmalarda özellikle yönetici ve liderlik eğitimi üzerinde durulur. Araştırmalar, problem çözme yeterliliklerini arttırmak için danışmanlık

alan çalışanların kendine daha fazla güvenen kişiler olduğunu ve hedefe yönelik davrandıklarını göstermektedir (21). Daha büyük ölçekte yapılan işlerden biri ise organizasyonel gelişmeyi iyileştirmek için çalışan anketleri ve grup etkinliklerini kullanılmaktadır. Çalışan anketleri, Almanya'da neredeyse her polis teşkilatında düzenli olarak kullanılmaktadır (22). Sonuçlar daha sonra çalışanlara geri bildirim olarak bildirilir, böylece güçlü ve zayıf yönler tespit edilebilir ve üzerinde çalışılabilir. Bir grup etkinliğine örnek olarak Açık Alan Teknolojisi toplantıları verilebilir (23). Bu toplantılarda çalışanlar kendileri için hangi konuları ele almak istediklerine karar verirler. Herkesin aktif katılımı ile çalışanlar sorumluluk almayı öğrenir ve öz-yeterlik sağlanır. Bu iki alanın yanı sıra, psikologlar psiko-sosyal, operasyonel ve araştırma desteği, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi ve iş güvenliği konularında da çalışmaktadırlar (24).

Amerika'daki uygulamalarda ise polislerle çalışan psikologlar gerek onların örgüt kültürleri gerekse bireysel davranış stillerine ilişkin önemli bilgilere sahiptir. Örgüt kültürleri olarak bazı polislerin, bu alanda çalışan bir psikologun sorunlarını daha da zorlaştırabilecek belirli tutum ve değerlere sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü polislerin, stres veya belirli süreçlerle başa çıkmalarını zorlaştıracak şekilde maço kültürüne sahip olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Stres, polisleri farklı şekillerde etkiler. Herhangi bir çalışma organizasyonunda olduğu gibi bürokratik süreçler de stres seviyelerini etkileyebilir. Ancak stresin görülme biçimleri farklı işyerlerinde görülen karakteristik stres biçimlerine benzemez. Polislerin ilgilendiği olaylar, suç veya intihar sonrasında yaşananlar gibi oldukça stresli durumlara karışmayı içerir. Bazı zamanlar güç kullanma bazen de şiddet mağduru olma riskiyle yüz yüze olmaları onları farklı sektörlerde çalışanlardan ayırır. Bununla beraber polislerin stres altındayken toplumun geri kalanına göre olaylara tanıklık açısından daha iyi bir performansa (olayların gelişimini doğru bir şekilde anlama ve hatırlama) sahip olduğuna dair kanıtlar da bulunmaktadır. Mesleğin zorlukları, icra edenler için spesifik birtakım özelliklere sahip olma ya da bu özelliklerin korunması şartlarını da gerektirmektedir. Bu sebeple psikologlar polislerin stres seviyelerini ölçmeye dönük çalışmalar gerçekleştirirler. İhtiyaç duymaları halinde reha-

bilitasyon süreçlerini yürütebilirler. Stresle baş etme becerilerini kazandıracak çalışmalar yaparken polislerin travmatik süreçlerine ya da travma sonrası stres bozukluğuna ilişkin klinik uygulamalar gerçekleştirebilirler (25).

Polislerle yapılan çalışmaların dışında çoğunlukla klinik psikoloji alanında doktora düzeyinde eğitim almış kişiler, sahte itirafların saptanması (10), seri katil ya da seri suçlular, suçlu profillerinin oluşturulması, akıl hastası olan suçlulara yönelik yürütülecek çalışmalara ilişkin eğitim programlarının hazırlanması ile suç davranışını önlemeye yönelik müdahale programlarının hazırlanmasında etkin rol üstlenerek emniyet güçlerine yardımcı olurlar (26).

MAĞDUR PSİKOLOJİSİ

Kişilerin fiziksel, cinsel, psikolojik ya da ekonomik şiddete, şiddet girişimine ya da tehdidine maruz kalmasına veya tanık olmasına suç mağduriyeti denir. Bu kişilere ya da yakınlarına yönelik yürütülen adli psikoloji alanı da mağduriyet psikolojisi olarak adlandırılır (27). Psikologların mağdur bilim olarak uygulama alanındaki süreçleri, mağdur olmanın önlenmesi, mağdur ve suçlu arasındaki ilişki, mağduriyetin psikolojik sonuçları, mağdur kişiliğinin özellikleri ve mağduriyetle nasıl bağlantılı olduğu ile ilgili çalışmalara dayanır (28). Bu alanda çalışan psikologlar, bir suç olayının mağdurlarıyla ve tanıklarıyla görüşmeler, değerlendirmeler ve psikoterapi uygulamaları yapmakta ve mağdurlara yönelik hizmet veren kuruluşlarda çalışan personele mağdur psikolojisi hakkında eğitimler vermektir (27). Mağdur psikolojisi, Almanya'daki bilimsel araştırmaların merkezinde yer almamaktadır (29). Mağdur biliminin önemli bir alt hedefi, suçların büyük oranda karanlıkta kalan figürlerine ait vakaları tespit etmektir. Buna ulaşmak için büyük mağdur örnekleri, deneyimleri hakkında sorgulanmakta ve şikayetleri gözden geçirilmektedir. İngiltere ve ABD bu anketleri 30 yılı aşkın bir süredir düzenli olarak yürütürken, Almanya'da yakın geçmişe kadar böyle bir araştırma söz konusu olmamıştır (30). Suçun klinik sonuçları, özellikle ciddi mağduriyetler söz konusu olduğunda, genellikle uzun ömürlü ve keskindir. Çoğu mağdur travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete seviyesinde artma, panik bozukluk, fobik anksiyete, depresyon,

konsantrasyon eksikliği ve intihar düşüncelerinde artıştan muzdarip olmaya başlar (31,32). Psikologların alanda çalışmaları tanı, terapi ve araştırmalar yönünden de yararlı olmaktadır. Araştırmalar çoğu suç mağdurunun sonsuza dek acı çekmediğini göstermektedir. Psikolojik araştırmalar, mağdurların yılmazlık (resilience) yönünde esnek mekanizmalar ve stratejiler geliştirebildiklerini göstermiştir. Bununla birlikte mağdurların adli süreçte görmezden gelinmesinin de terk edilmesi gereklidir. Bunun için öncelikle mağdurlara ve ailelerine en karanlık zamanlarında yardımcı olmak adına daha fazla psikoloğun araştırma ve tedavi süreçlerine katılması gerekmektedir (33).

A.B.D. uygulamalarında çocuk yaştaki mağdur ve tanıklara yaklaşım son yıllarda önemli biçimde değişmeye başlamıştır. Bu nedenle çoğunlukla gelişim psikolojisi ya da çocuk psikolojisi yüksek lisansına sahip psikologlar mağdur ve tanık statüsündeki çocukları değerlendirmek üzere çalışma yürütmektedirler (26). Geçmiş tarihteki örnekler incelendiğinde 1692 yılında yapılan "Salem Cadısı" duruşmalarında çocukların doğaüstü şeyler gördüklerine ilişkin ifadelerinin yanlışlığı örnek olarak verilebilir. Birkaç yıl sonra tutuklu büyücülerin saliverilmesiyle çocuklardan bazıları ifadelerini geri almıştır. Yaklaşık 300 yıldır da adli süreçlerde çocukların ifadelerine yönelik hâkim tutum şüphecilikti. 20. Yüzyılın başlarında ise çocuk tanıklara yönelik olumsuz tutumların geçerliği test edilmeye başlandı. O zamandan beri yapılan incelemeler, küçük çocukların etki altında kalmaya son derece müsait olduğu ve gerçeği fanteziden ayırmakta güçlük çektiği, böylece tanıklık anlamında kişisel öneme sahip olsalar bile yanlış tanıklık sağlayabilecekleri sonucuna varmış gözükmektedir. 1970'lerden günümüze kadar gelen araştırmalarla birlikte hukukçular çocuk ifadelerine yönelik olarak davranış bilimi araştırmalarıyla ilgilenmeye başlamışlardır. Suç mağduru çocukların hem kendine has gelişim süreçleri hem de özel durumları nedeniyle ifadelerinin psikologlar eşliğinde alınıp değerlendirilmesi ifadelerin güvenilirliği açısından önemlidir (10). Psikologlar ayrıca mağdurların sağlık sigortasına yönelik değerlendirme ve raporlandırmaları yapmak, psikolojik tedavi alabilmeleri için ilgili kurumlara yönlendirmek, mağdur psikolojisi ile ilgili eğitimler hazırlamaya yönelik çalışmaları da gerçekleştirebilirler (26).

PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRME

Adli psikolojinin en önemli çalışma alanlarından biri adli psikolojik değerlendirmedir. Adli mekanizma içerisindeki kişilerin gerekli görüldüğü hallerde psikolojik değerlendirmeye alınması ve kişinin olası tanısının ne olduğuna yanıt alınmasıdır. Bu değerlendirmenin sonucu ceza davalarında verilecek cezanın ağırlığını da belirlemeye yardımcı olacaktır. Bu nedenle değerlendirmeyi yapan kişilerin görüşme yaptıkları kimselere psiko-sosyo-kültürel yönleriyle geniş bir spektrumdan ve objektif tutumla yaklaşmaları gerekmektedir (9).

Adli psikolojideki değerlendirmeler özel bir psikolojik tanılandırma örneğidir. Almanya uygulamalarında 'bilimsel performans' olarak değerlendirilirler (34,35). Tanıların objektif bir şekilde konması gerekirken bu değerlendirme yazılı veya sözlü olabilir. Psikologlar genellikle hâkim tarafından bağımsız bir bilirkişi olarak göreve çağırılırlar. Bazı durumlarda, özel kişiler veya savunma avukatları da psikologları tıpkı A.B.D' de olduğu gibi atayabilir. Alman hukuk sisteminde, çoğunlukla hâkim ya da savcı psikolojik değerlendirme talebinde bulunur. Ceza hukukuna ilişkin değerlendirme için tipik konular şunlardır: Ruhsal olgunluğun değerlendirilmesi, cezai sorumluluk, suç işlemeye eğilim kapasitesi, müzakere yapılabilmesine ya da tutuklanma süreçlerine yönelik kapasiteleri, ifadelerinin güvenilirliği, ifadenin, prognoz ya da tehlikelilik açısından değerlendirilmesidir. Medeni hukuk ve aile hukuku için değerlendirmeler ise, velayetin belirlenmesi, ebeveynin çocukları ile ilişkilerinin tahsisi, vesayet veya reşit olmayan çocukların kuruma yerleştirilmesi ile ilgili konular olmaktadır (7).

Amerika Birleşik Devletleri'nde adli mekanizma içerisindeki psikolojik değerlendirme uygulamalarının da Almanya ile benzer süreçler ve konular dahilinde yapıldığı görülmektedir. Bunlara ek olarak görgü tanığının hafıza süreçleri, tanık ya da mağdur ifadesinin güvenilirliğinin değerlendirilmesi, mağdurun suçtan etkilenme düzeyi de çalışılan konular arasındadır (36). Sanıklara ilişkin adli psikolojik değerlendirme raporunda açıklanması gereken başlıca konular incelenen olayın türü, olayın oluş tarzı ve oluş şartları, tıbbi kriminal geçmişi, eylem sırasındaki motivasyonu, ge-

nel ve ruhsal durumu, biyo-psiko-sosyal-kültürel ve psikoseksüel gelişimi, kişiliği, yaşam hikayesi, (erkek cinsiyetindeyse) askerlik durumu, medeni durumu, işi ve performans tutarlılığı, aile ve çevresinin değer ölçüleri, eylemlerinden önce ve sonraki günlerdeki tutum ve davranışları, eylemini açıklama ve savunma mantığı, çevresindeki kişi ve şartlara ilişkin kanaatler, görüşme sırasında saptanan açıklayıcı/tanımlayıcı tüm bulgulardır. Vakalar için ayrıca simülasyon/temaruz, sürsimülasyon, dissimülasyon ve yapay bozukluk eğilimlerinin olup olmadığına dair de değerlendirmeler istenebilir (37). Adli çalışmalarda karar verme süreçlerinin doğası pek çok sorumluluk barındırır. Bunlar, toplumu koruma, kurum personelinin ve diğer mahkûmları tehlikeli olan mahkûmlardan koruma gibi durumları kapsar. Bu görevler, öngörme unsurunu da içerir. Örneğin bir mahkûm yüksek güvenli bir hapishaneden daha açık ve rahat bir hapishaneye transfer edilecek ise bu karar mahkûmun gelecekteki muhtemel davranışları için bazı değerlendirmeler yapıldığını gösterir. Örneğin bu durumdaki mahkûmların yeni hapisanelerinden firar etmemeleri ve topluma yönelik çok az tehlikeliliklerinin olması ya da hiçbir tehlike teşkil etmemeleri gerekir. Hangi suçlunun gelecekte tekrar bir suça karışacağı tahmin yollarını araştırmak ve bunun göstergelerini bulmak için geniş bir çalışma yapmak gerekir. Bu çalışmalar demografik bilgiler, suç öyküsü, psikolojik özellikler, kalıplaşmış davranışlar, klinik görüşler, terapötik değişimlerle ilgili faktörler, olumlu karakter özelliklerinin varlığı ve diğer çalışmaları içerir (25).

Adli psikolojik değerlendirmenin karmaşıklığını gösteren açıklayıcı bir örnek prognoza yönelik risk değerlendirmesidir. Bir adli psikolog suçlular için prognoz tahminleriyle ilgili olarak, mevcut durumu teşhis etmek, hastalığın nüks riskini incelemek, çeşitli teşhis yöntemleri kullanmak ve bulguları psikolojik teorilerle ilişkilendirmek zorundadır. Bu şekilde, suçlunun gelecekteki psikolojik gelişim süreci hakkında doğrulanmış bir olasılık beyanı yapılabilir. Almanya'da bu alanlardaki değerlendirmeler Alman Psikoloji Derneği ve Alman Psikologlar Meslek Örgütü tarafından 1988'de geliştirilen kalite standartlarına uymak zorundadır. Her iki kuruluş da psikologlara farklı değerlendirme türleri için eğitim sunmaktadır.

Bu uygulama alanında maddi kazancın iyi düzeyde olmasına ve psikologlara talep olmasına rağmen, Almanya halen uzman eksikliği yaşamaktadır (7).

AİLE MAHKEMELERİ

Dünyada aile ve evlilik kavramları ile tanımları önemli ölçüde değişmiş olup bunlara ilişkin yasalar da değişime uğramıştır. Ailenin genişlemiş tanımı sadece dava yüklerini artırmakla kalmayıp aynı zamanda diğer mahkemelerle de sorumlulukların paylaşılmasına neden olmuştur. Örneğin, A.B.D.'deki eski dönem aile mahkemeleri neredeyse her zaman çocuk suçluluğuna ait davaları görürken, birçok eyalette artık ayrı çocuk mahkemeleri ve aile mahkemeleri sistemi bulunmaktadır. Buna ek olarak, aile hukuku ile ilgili davalar veraset mahkemelerinde, bölge mahkemelerinde, yüksek mahkemelerde ve problem çözme mahkemelerinde de görülür (36).

Aile hukuku medeni hukuka tabidir. Evlilik ve ailenin tanımları ve bu kurumlara dair değişiklikler aile mahkemelerinde görülen işleri büyük oranda etkilemiştir. Bugün A.B.D.'deki ilk evliliklerin %50'si ikinci evliliklerin ise %60'ı boşanma ile sonuçlanmaktadır. Çocuk sahibi ailelerin boşanma süreci çok daha karmaşık ve kaotik olmaktadır. Buna ek olarak farklı kültürel yapılardan gelen ailelerin aile, evlilik ve cinsiyet rollerine ilişkin farklı tutumları olmaktadır. Aile mahkemelerinde geleneksel aile yapılarına ait davalar görülürken aynı cinsiyetten olan kişilerin evliliği/birlikteliğinin sonlandırılması ya da resmi nikah olmaksızın birlikte yaşamış çiftlerin ayrılık sonrası medeni haklarına ilişkin davalar da görülmektedir (36). A.B.D. ve Almanya uygulamalarında boşanma ve velayet davaları, malların bölüşülmesi, nafaka, ebeveynlik haklarının sona erdirilmesi, aile içi istismara ya da ihmale maruz kalan çocuğun koruma altına alınması, evlat edinme, partner/eş şiddeti, resmi nikah olmaksızın birliktelik yaşayan çiftlerin medeni hakları, eşler arası ilişkiler, ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişkilerin tayini ile vesayet davalarına ilişkin ortaya çıkan konulara yönelik hususlar ele alınır (38,39). Bu ihtiyaçlar sebebiyle "Adli Aile Psikolojisi" adıyla bir çalışma alanı ortaya çıkmıştır. Bu çalışma alanında aile dinamiklerine ve sistemlerine dair

psikoloji bilgileri ve değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Yukarıda belirtilen konulara ek olarak alternatif aile modelleri, yaşlılarla ilgili hukuki konular, alternatif çocuk sahibi olma yolları, cezaevinde bulunan çocukların aileleriyle ilişkilerinin tayini, tahliye programları ya da mahkûmiyet kararlarının aile bireylerine etkisi de A.B.D.de çalışan psikologların ilgilendikleri konular arasındadır (39).

Çocuklar söz konusu olduğunda, çocuğun refahının ve yüksek yararının korunması temel bir ilkedir. Almanya'da adli psikologlar bu tür davalara yönelik çalışmak için tanılama yöntemlerini kullanmak zorundadır. Ancak, bu yöntemlerin %100 geçerlilik sağlamadığını ve sonuçlarının da bir olasılık ifadesi olarak görülmesi gerektiğini unutmamak gerekir. Bu nedenle, adli psikologlar profesyonel olarak en üst düzeyde değerlendirme yapmak zorundadır. Çocukların velayeti ile ilgili aile anlaşmazlıkları veya tartışmaları ile ilgili olarak, adli psikologlar bir uzlaşmaya varmak için aile danışmanlığı, arabuluculuk ve terapiyi kullanabilirler (38).

ÇOCUK MAHKEMELERİ

Yasalara göre çocuk 18 yaşından küçük olan kişi demektir ve çocukların yine yasalar uyarınca savunmasız, bağımlı ve olgun karar alma yetisine sahip olmadığı varsayılır. Bu nedenle çocukların yasalarla olan ihtilaflarını değerlendirmek için ayrı mahkemelerin kurulması gerekli görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk çocuk mahkemesi 1899 yılında Illinois eyaletinde kurulmuştur. Bu mahkeme hem çocuk hem de adölesanların işlediği suçlarla ilgili davalara bakmıştır (36). Ancak yine de 19. yüzyıl ve 20. Yüzyılın ilk yarısında suç işleyen çocukların rehabilitasyondan ziyade cezaya maruz kaldıkları görülmektedir. 20. Yüzyılın ikinci yarısında bu konuda bazı gelişmelerin yaşandığı çocukların hapis cezalarının sona erdirilmesi için anlamlı çabaların olduğunu söylemek mümkündür. Buradaki Yargıtay kararlarında çocuk mahkemelerinin, çocukları rehabilite etmek yerine tutuklanmaları lehine verdikleri mahkeme kararları sorgulanmaya başlamıştır. Kısa bir süre sonra da çocuk mahkemelerinde alınan kararlar incelenmeye başlanmıştır. 1974 yılında Kongre, devletleri kendi sorumluluklarının

da olan gençlere daha iyi davranmaya teşvik eden bir yasa olan Çocuk Adaleti ve Suçluluğu Önleme Yasası'nı (JJCPA) kabul etti. Bu milatla birlikte çocuk suçluluğu ve çocuk haklarına ilişkin tutumlar olumlu yönde gelişmeye devam etmiştir (9). Çocuk adalet sisteminde çalışan psikologlar daha çok suç şüphelisi çocukların psikolojik değerlendirilmeleri ve onların cezai sorumlulukları; tanık ve mağdur çocukların ifadelerinin değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir. Özellikle istismar davalarında mağdur çocuğun ifadelerinin incelikli biçimde analiz edilmesi önem arz etmektedir (36). Ayrıca çocuk suçluluğunda önleyici çalışmalar, çocuğun içinde bulunduğu şartların iyileştirilmesi, ailesi ve yaşam koşullarına ait risk faktörlerinin belirlenmesi, istismardan korunması, gerekli hallerde koruyucu aile modeliyle koruma altına alınması, cezadan çok rehabilitasyon seçeneklerinin kullanılması gibi çalışmalar söz konusudur (9).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çocuk adalet sistemiyle ilgili düzenlemelerine bakıldığında genel olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları'na Dair Sözleşme kurallarına uygunluk gözlenir. Bununla birlikte çocukların işlediği suç ile ilgili yargılanabilmesi için belirlenen alt sınır ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Almanya'da cezai sorumluluk yaşı 14'tür. İngiltere (10 yaş), Fransa (10 yaş) ve Hollanda (12 yaş) gibi diğer Avrupa ülkelerinde daha küçük yaşların cezai sorumluluk için tayin edildiği görülmektedir. Alman devleti, cezai sorumluluk yaşını ileri tutarak, çocuğun suçlandığında karşılaşılabilecek olumsuz gelişmeleri ve muhtemel travmayı ortadan kaldırmak istemektedir. Bunun yerine özel teşhis, destek ve sosyo-psikolojik müdahaleler üzerinde odaklanılmaktadır. Çocukların işlediği suçlarla ilgili olarak, adli psikologlar suçun işlendiği sırada çocuğun zihinsel ve ahlaki olgunluğu hakkında psikolojik bir tahmin yapmak zorundadır. Bu zor bir iştir, çünkü çoğu durumda suç ve psikolojik tahmin arasındaki zaman aralığı oldukça uzundur. Bu durumda psikoloğun değerlendirmesi, geçen zaman aralığında gerçekleşen potansiyel olgunluk ve öğrenme etkisi sürecini içermelidir. Burada kişiliği incelemek için psikolojik tanı, anamnez, keşif ve davranışsal değerlendirmeler kullanılmaktadır. Elde edilen bilgiler görüşme yapılan çocukların objektifiyle değerlendirilmelidir (7).

SONUÇ

Adli psikoloji yıllar içerisinde bağımsızlığını kazanan yeni bir interdisipliner çalışma alanıdır. Önceleri daha çok kriminoloji ve sosyal psikolojinin daha çok hukuk ve tıp bağlantılı çalışma alanları altında ele alınsa da günümüzde özerk bir çalışma alanına kavuşmuş bulunmaktadır. Adli süreç içindeki kişilerin psikolojik durumları ile ortaya çıkan sorunların giderilmesi usulleri üzerine çalışma gösterir. Ceza hukuku içerisinde suçlu, mağdur ve usul hukuku süljelerinin psikolojisi ve psikopatolojisi ile ilgili değerlendirmelerde bulunarak yargılama sürecinde ortaya çıkabilecek hataların önlenmesi amacıyla çalışılmaktadır. Hukuk sistemi suçu kişinin işlediği istisnai bir eylem ya da belli bir tip kişinin ayrık bir eylemi olarak ele almaktadır. Oysa suç sürecinin bilişsel, duygusal ve sosyal görünümünün altında yatanları anlamak hem suçlu hem de suç davranışı hakkında elde edilen bilgilerle mümkündür. Bu bağlantının kurulmasında ise adli psikolojinin katkısının büyük olacağını söylemek mümkündür. Medeni hukuk alanındaki sorunların adil bir çözüme kavuşturulmasında da süreçte yer alan kişilerin psikolojik yönden değerlendirilmelerinin yaptığı katkı büyüktür (15).

Türkiye'nin mevcut sürecinde gerek ruh sağlığı yasasının gerekse psikologların meslek yasasının bulunmaması sebebiyle adli psikoloji özel bir alt alan olarak ülkemizde tanımlanmamıştır. Dolayısıyla özelleşmiş adli psikoloji lisansüstü programları da mevcut değildir. Bazı lisans ve yüksek lisans programlarında teorik ders olarak anlatılmaktadır. Bu alanda uzmanlaşmak isteyen psikoloji lisans mezunları İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa ve Ankara Üniversitesi bünyesinde bulunan Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüleri'nde eğitim görerek adli sosyal bilimler uzmanı unvanı almaktadırlar. İçişleri Bakanlığı ya da Adalet Bakanlığı'na atanmaları halinde buradaki unvanları ise "sosyal çalışma görevlisi", "psikolog" ya da "uzman" olmaktadır. Bakanlık bünyesinde çalıştıkları süre içerisinde aldıkları hizmet içi eğitimler ile teorik bilgi gereksinimlerini karşılayabilmektedirler. Bununla birlikte çağın ihtiyaçlarına yönelik olarak uygulamaya ait gelişmeler teorik gelişmelerin önüne geçmiş ve son yıllarda adli alanda çalışacak psikolog ihtiyacı bir hayli artmıştır.

Bir çalışma alanı olarak adli psikolojinin Türkiye'deki gelişimine bakıldığında son 15 yıldır hızlı bir ivme yakaladığı söylenebilir. Bu gelişimin temelinde ceza kanunlarında yapılan değişiklikler ve yeni yayımlanan kanunlar ile Adalet Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermeye başlayan yeni kurumsal yapılar bulunmaktadır. Geçmiş dönemde ceza infaz kurumlarında, çocuk mahkemelerinde, adli tıp kurumunda çalışan psikologlar olsa da bu meslek elemanlarının sayısı oldukça azdı. 2003 yılında yayımlanan Aile Mahkemeleri Kanunu, 2005 yılında yayımlanan yeni Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu, 2007 yılında faaliyete başlayan Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğü, Emniyet Müdürlükleri'nin kadro ilanları ve son olarak 2020 yılında faaliyete başlayan Mağdur Hakları Büroları, bu alanlarda çalışma gösterecek psikolog istihdamını da sağlamıştır. Psikoloji lisans eğitimi içerisinde adli psikoloji uygulamalarına dair müfredatın ve staj imkanlarının eksikliği ile alana yönelik yüksek lisans programlarının kısıtlı oluşu uzmanlaşma önündeki en büyük problemlerden biri olarak görülmektedir (40)

Yapılan literatür incelemesinde A.B.D.'de gerek uygulama alanlarının çeşitliliği gerekse lisansüstü eğitim imkanlarının bolluğu, adli psikoloji

üzerine çalışan uzmanların sayıca yeterli sayıda olmasını sağladığı görülmüştür (9, 10,25). Ancak ceza adalet sistemi ile ilgili teorik ve pratik çalışmalarla öne çıkan Almanya'nın uzmanlaşmış adli psikolog ihtiyacının giderilemediği görülmektedir. Bu eksiklikle ilgili araştırmalar konuyla ilgili akademik eğitimdeki yetersizliklere işaret etmektedir. Alman yetkililer özellikle suç davranışının anlaşılması, buna müdahale edilmesi ve önlenmesinin hayati öneme sahip olduğunu belirtmektedir (8). Adli psikoloji uygulamalarına ilişkin çalışmalar Türkiye'de geç başlamış ancak hızlı bir ivme ile gelişmiş ülkeleri takip eder duruma gelmiştir. Kuşkusuz bu gelişmeler çağın ihtiyaçları ve hukuki bakış açısının temel insan hakları bağlamında gelişimi sonucu şekillenmiştir. Bu nedenle yakın gelecekte konu ile ilgili uzmanlaşmış personel ihtiyacının devam edeceğini öngörmek mümkündür (37). Mesleki çalışmaların yanı sıra adli süreçte yer alan kişilere yönelik tüm işlemlerin bu kişilerin yüksek yararına ve temel insan haklarına uygun olacak şekilde gerçekleşmesinin psikologların sorumluluklarından biri olduğu; buradan hareketle Türkiye'de adli psikolojiye özel uzmanlaşma imkânı veren lisans ve lisansüstü düzeyde ders müfredatlarının hazırlanıp öğrenime açılması gerektiği vurgulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- 1.Tunç-Ergin T. A New Field Reflecting the Psychology-Law Relationship: Forensic Psychology [In Turkish]. In: Şenol-Durak E, Durak M eds. Forensic Psychology. Ankara: Nobel Academic Publications, 2017.p.65-82.
- 2.Taylor S. Forensic Psychology. The Basics. New York: Routledge, 2015.
- 3.Lösel F. Development-related prevention of violence and crime: Approaches and effects. Forensische Psychiatrie, Psychologie und Kriminologie 2012;6:71-8.
4. Roesch R, Zapf PA, Hart SD. Forensic Psychology and Law. New Jersey: John Wiley& Sons, 2010.
5. Lösel F. Psychology and Law: Overtures, Crescendos and Reprises. In: Lösel F, Bender D, Bliesener T eds. Psychology and Law: International Perspectives. Berlin, New York: de Gruyter,1992:3-21.
6. Lösel F, Bender D. Legal Psychology. In: Straub J, Kochina A, Werbik H eds. Psychology in Practice. Application and Occupational Fields of Modern Science. München: dtv, 2000:581-629.
7. Köhler D. Legal Psychology. Stuttgart: Kohlhammer, 2014.
8. Bliesener T, Lösel F, Köhnken G. eds. Legal Psychology. Bern: Huber,2014.
9. Bartol CR, Bartol AM. Introduction to Forensic Psychology: Research and Application. London: SAGE Publications, 2012.p.2-400.
10. Pozzuto J, Bennell C, Forth A. Forensic Psychology. New Jersey: Pearson, 2013.p.2-240.
11. Walklate S. Criminology: The Basics, 2nd ed. New York: Routledge Press, 2011.p.1-17.

12. Otto RK, Heilburn K. The practise of forensic psychology: A look toward to future in light of the past. *Am Psychol* 2002;57: 5-19.
13. Mülberger A. Marbe's Path to Applied Psychology. In: Gundlach H eds. *Studies on the History of Psychology and Psychotechnology*. München: Profil-Verlag, 1996:117-26.
14. Steller M, Böhm C. Fifty Years of BGH Jurisprudence on Statement Psychology: Review and Outlook. In: Fabian T, Nowara S eds. *New Ways and Concepts in Legal Psychology*. Münster: LIT-Verlag, 2006:36-51.
15. Işıktaç Y. *Legal Psychology* [In Turkish]. İstanbul: İstanbul Bilgi University Press, 2013.p.18-22.
16. Güney S, Şenol-Durak, E. Forensic Psychology Practice in the World and Turkey [In Turkish]. In: Şenol-Durak E, Durak M eds. *Forensic Psychology*. Ankara: Nobel Academic Publications, 2017:84-100.
17. Cohen M, Piquero A. New evidence on the monetary value of saving a high-risk youth. *J Quant Criminol* 2009; 25: 25-49.
18. Lösel F. Criminology and Knowledge-Based Crime Policy. In: Lösel F, Bender D, Jehle JM eds. *Criminology and Knowledge-Based Crime Policy: Development and Evaluation Research*. Godesberg: Forum-Verlag, 2007:9-24.
19. Niehaus S, Runde B, Krause A. Personnel and Organizational Development in the Police. In: Bliesener T, Lösel F, Köhnken, G eds. *Legal Psychology Textbook*. Bern: Verlag Hans Huber, 2014:138-55
20. Dunckel H. *Manual of Psychological Work Analysis Procedures*. Zürich: vdf, 1999.
21. Runde B, Bastians F, Weiss U. Evaluation of police coaching measures NRW. *Polizei Wissenschaft*; 2005(3):34-42.
22. Bornewasser M. Employee Satisfaction in the Police: Recording Changeable Attitudes Towards Work or Measuring Change-Resistant Prejudices? In: Lorei C ed. *Polizei & Psychologie*. Frankfurt am Main: Publishing House for Police Science, 2003:129-57.
23. Owen H. *Open Space Technology – A User's Guide* (Third Ed) Stuttgart: Berrett-Koehler, 2008.
24. Zentraler Polizeipsychologischer Dienst der Hessischer Polizei, (2017, February 2). Available at: <https://www.polizei.hessen.de/ueber-uns/sonstige-beauftragte/zentr.-polizeipsychologischer-dienst/>. (cited:2 February 2017).
25. Howitt D. *Introduction to Forensic and Criminal Psychology*. Edinburgh: Pearson Publication, 2012.p.216-500.
26. Bartol CR, Bartol AM. *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*. 8. Press. Prentice Hall, 2007.
27. Ruback RB, Thompson MP. *Social and Psychological Consequences of Violent Victimization*. CA: Sage Publications, 2001.
28. Kury H, Obergfell-Fuchs, J. *Legal Psychology. Forensic Basics and Assessment. A Textbook for Study and Practice*. Stuttgart: Kohlhammer, 2012.
29. Greve W, Hellmers S, Kappes C. *Psychological Aspects of Victim Research*. In: Bliesener T, Lösel F, Köhnken G. eds. *Legal Psychology Textbook*. Bern: Verlag Hans Huber, 2014:198-222.
30. Baier D. *Development of Youth Delinquency and Selected Condition Factors in the Cities since 1998 Hannover, München, Stuttgart und Schwäbisch Gmünd*. Hannover: Lower Saxony Criminological Research Institute (KFN) Publishing, 2008.
31. Friedman M. *Post-traumatic and Acute Stress Disorders: The Latest Assessment and Treatment Strategies* (4th ed.). Kansas: Dean Psych Press, 2006.
32. Tarrier N, Gregg L. Suicide risk in civilian PTSD patients. Predictors of suicidal ideation, planning and attempts. *Soc Psych Psych Epid* 2004;39(8):655-61.
33. Luthar SS. Resilience in development: A Synthesis of Research Across Five Decades. In: Cichetti D, Cohen D eds. *Developmental Psychopathology, Vol. 3*. New York: Wiley, 2006:739-95.
34. Amelang M, Schmidt-Atzert L. *Psychological Diagnosis and Intervention* (4th ed.). Berlin: Springer, 2006.
35. Westhoff K, Kluck ML. *Write and Assess Psychological Reports* (5th ed.). Berlin: Springer, 2008.
36. Bartol CR, Bartol AM. *Psychology and Law*. Second ed. California: SAGE Publications, 2019.p.228-91.
37. Şenol-Durak E, Durak M. Observation-Interview and Psychological Evaluation in Forensic Psychology [In Turkish]. Ankara: Nobel Academic Publications, 2017.p.101-22.
38. Hausmann B. Forensic Psychology on Assessment of Testimony. In: Köhler D. ed, *Legal Psychology*. Stuttgart: Kohlhammer, 2014.
39. Bartol CR, Bartol AM. *Introduction to Forensic Psychology: Research and Application*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2008.
40. Öncül Ö. A New Growing and Developing Subfield of Psychology: Forensic Psychology [In Turkish]. In: Şenol-Durak E, Durak M eds. *Forensic Psychology*. Ankara: Nobel Academic Publications, 2017.p.13-63.